

УДК 373.5.015.31.041:82

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.77.239275>

ПОЛЯКОВА-ЛАГОДА МАРІЯ

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-5854-0048>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: marialagoda12@gmail.com

РУТКОВСЬКА ОЛЕНА

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-5446-7015>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: elenarutkovskatourism@gmail.com

ЦИНА ВАЛЕНТИНА

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3512-1641>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: ajut1959@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ КНИГИ У ПОЗАУРОЧНОМУ ВИХОВАННІ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ПОТРЕБИ В САМООСВІТІ

У статті розглядається проблема поліпшення стану самоосвітньої діяльності учнів основної школи в умовах обмеження урочних форм організації вивчення шкільних предметів. Метою статті є обґрунтування цілісного підходу до виховання в учнівської молоді потреби в самоосвітній діяльності з книгою під час вивчення окремих тем та розділів шкільних предметів. Аналізуються види самостійної роботи учнів із книгою за ознаками кількості навчальних посібників (одно- і багатопосібникові), результатами письмового їх опрацювання (план, тези, цитування, нотатки, конспект, рецензія, анотація, реферат). Пропонується випереджаючий характер позаурочної роботи з книгою по відношенню до вивчення тем на уроках. Розкриваються особливості формування в учнів умінь знаходити і опрацьовувати книги з навчальних предметів: прийоми попереднього ознайомлення з текстом, правила читання книги, закономірності запам'ятовування її змісту. Визначені засоби визначення глибини та стійкості вияву потреби учнів у самоосвітній діяльності з книгою (спостереження за навчальною діяльністю школярів, бесіди з ними, батьками та педагогами, аналіз бібліотечних формулярів учнів). Аналізуються рівні пізнавальної самоосвітньої діяльності учнів із книгою та норми часу на їхнє виконання учнями: відтворюючі, реконструктивно-варіативні, евристичні та творчі (пошукові) самостійні роботи. Методом експертних оцінок встановлені затрати часу на самоосвітні види робіт із книгою різного рівня пізнавальної самостійності учнів. Спостереження за самостійною роботою учнів із книгою, анкетні опитування, самофотографування та хронометраж сприяли визначенню фактичних затрат учнями часу на виконання навчальних завдань за літературними джерелами. Експериментально встановлені усереднені норми витрат часу на виконання учнями різних видів самоосвітньої діяльності з книгою: читання основної та додаткової літератури, конспектування, використання літературних джерел для виконання творчих завдань.

Ключові слова: потреби; самоосвіта; робота з книгою; позаурочна робота.

Ні в кого сьогодні вже не викликає сумніву, що реформування Нової української школи передбачає в першу чергу розвантаження школярів від урочних занять та збільшення питомої ваги їхньої самостійної роботи у позаурочний час (*Нова українська школа*, 2016). Перехід закладів базової загальної середньої освіти на нову Типову освітню програму для 5-9-х класів і обмеження нею урочного тижневого навантаження вимагає докорінного поліпшення стану самоосвітньої діяльності учнів (*Про затвердження типової освітньої програми*, 2021). У цих умовах змінюється структура і зростають вимоги до форм позаурочної організації навчання, підвищується роль планування самостійної роботи школярів із вивчення навчальних предметів. Проте вчителі не завжди враховують діалектику самостійності значення в самоосвітній діяльності з предметів, які вони викладають. Непоодинокими є випадки зайвого завантаження учнів різними завданнями, дублювання змісту окремих завдань. Навчальні завдання не завжди торкаються вузлових питань навчальних предметів, або їх виконання вимагає головним чином репродуктивного мислення.

Керуючись указівками Державного стандарту базової середньої освіти, навчальні заклади, виходячи зі значущості навчальних предметів, устанавлюють у робочих навчальних планах шкіл припустимі витрати часу на урочні заняття та самостійну роботу по кожному навчальному предмету (*Державний стандарт*

базової середньої освіти, 2020). Цими нормативами керуються вчителі під час планування й організації самостійної роботи школярів у позаурочний час, а також при визначенні фактичних затрат часу на неї. Стосовно нормування обсягу, то непоодинокими є випадки, коли окремі вчителі дають завдань на самостійне опрацювання учнями в позаурочний час стільки, скільки вважають за потрібне, абсолютно не цікавлячись тим, скільки завдань отримали школярі з інших навчальних предметів. Дуже багато невідомих величин маємо при визначенні обсягу знань і часу на їх засвоєння. Неправильне визначення часу на виконання завдань самостійної позаурочної роботи відбивається на обсязі навчального навантаження школярів. Не маючи практичної можливості виконати всі домашні завдання, вони самі вирішують питання про те, як вийти зі становища. В остаточному підсумку учні виконують роботи, які самі визначають як найбільш важливі, а також ті, які найбільш вимагаються вчителями. У таких випадках цінні в навчальному відношенні самостійні роботи можуть бути виконані учнями формально, не на користь загальному змісту шкільної освіти.

Метою статті стало визначення оптимальних шляхів розв'язання одного з найскладніших завдань виховання учнівської молоді - формування потреби в самоосвітній діяльності з книгою під час вивчення окремих тем та розділів шкільних предметів. Зміст тем і розділів, які виносяться на самостійне вивчення, визначається передусім специфікою предмету, можливістю самостійного опрацювання навчального матеріалу без певної інтерпретації і належних коментарів учителя, наявністю необхідної навчальної літератури та збірників дидактичних і методичних матеріалів із самостійного вивчення тем.

Для досягнення поставленої мети на теоретичному та емпіричному етапах наукового пошуку використано комплекс таких взаємопов'язаних та адекватних меті й завданням дослідження теоретичних методів: аналіз, класифікація, узагальнення теоретичних підходів вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі філософії, педагогіки, психології до виховання в учнів потреби в самоосвітній діяльності з книгою під час вивчення тем та розділів шкільних предметів, а також обґрунтування методами спостереження, анкетування, самофотографування та хронометражу усереднених значень затрат часу на самоосвітні різновиди робіт із книгою.

Проблемі використання книги у вихованні в учнів основної школи потреби в самоосвіті присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників А. Бессараба, Т. Засекіної, П. Підкасистого, М. Піскунова, В. Сухомлинського, М. Тишковець, М. Холодної та ін. Водночас питання на рівні універсальної наукової та дієвої системи використання книги у вихованні в учнів основної школи потреби в самоосвіті у позаурочний час досі залишалося відкритим. Напрацювання сучасних досліджень є психолого-педагогічним підґрунтям для обґрунтування цілісного підходу до виховання в учнів основної школи потреби в самоосвіті. Результати цих досліджень дають змогу визначити цей феномен як інтегративний вияв низки складових компонентів, пов'язаних із особливостями самоосвітньої діяльності з використанням книги.

Саме у роботі з книжкою В. Сухомлинський убачав початок самовиховання та індивідуального духовного життя. Він зазначав, що "...є такий момент у виховному процесі, коли наставник, що весь час дбайливо вів за руку свого вихованця, вважає за можливе випустити його руку й сказати: "Іди сам, учись жити" (Сухомлинський, 1977, с. 200).

У залежності від використання кількості навчальних посібників при самостійному вивченні теми можна виділити два види робіт: однопосібникові і комплекснопосібникові, коли учні набувають умінь зіставляти декілька літературних джерел.

За ознакою результату письмового опрацювання навчальної літератури розрізняються такі види самостійних робіт (Засекіна, 2020): план-перелік основних питань і змісту книги, тези у вигляді коротких формулювань, висунутих у тексті, нотатки як стислий виклад у вільній формі змісту тексту, конспект як форма короткого, зв'язного і послідовного письмового переказу змісту, рецензія у вигляді загального або короткого судження про книгу, анотація як коротке виділення головних питань тексту, реферат у вигляді письмового переказу прочитаного на підставі вивчення кількох літературних джерел із теми.

Інформація, здобута учнями в процесі позаурочного самостійного вивчення теми з допомогою літературних джерел, має випереджаючий характер по відношенню до урочної роботи над новою темою. Це дає вчителю можливість проводити в подальшому урок на цю ж тематику на рівні проблемного узагальнення, відкриває широкі можливості для забезпечення на уроці зворотного зв'язку.

Щоб сприяти повноті, глибини й усвідомленню засвоєння змісту предмета, на перших же урочних заняттях ми даємо школярам завдання із самостійного вивчення рекомендованої літератури з предмета, складання відтворюючих записів опрацьованих текстів у вигляді планів, анотацій, тез, нотаток, конспектів, рефератів тощо, виконання практичних реконструктивно-варіативних завдань, евристичних практичних завдань і практичних завдань творчого (проектно-дослідницького) характеру (Рутковська, 2020, с. 97-98).

Підбиття підсумків виконання завдань із самостійного вивчення теми й оцінювання якості знань школярів здійснюється під час проведення співбесід, письмових робіт, на яких пункти плану вивчення теми розкриваються учнями шляхом відповіді на проблемні питання.

У виробленні в учнів потреби в самоосвіті дієвим засобом виступає формування вмінь самоосвітньої діяльності. Провідна роль у вихованні потреби учнів у самоосвіті належить книзі, умінню її знаходити та опрацьовувати. В. Сухомлинський визначав, що «...самоосвіта якраз і являє собою єдність оволодіння знаннями на уроках і тієї самостійної інтелектуальної праці вдома, над книжкою, в якій виражається тривалий процес становлення нахилів, здібностей, покликання» (Сухомлинський, 1977, с. 424). Разом з тим, завдання

з формувань умінь знаходити та опрацьовувати книгу вчителями далеко не завжди розглядається як першочергове. При вивченні багатьох шкільних предметів учень часто майже кинутий напризволяще в пошуку та методиці роботи над книгою.

Загальноприйнятим є вже на перших уроках знайомити школярів із переліком навчальної літератури, за якою слід самостійно закріплювати, поглиблювати знання та вивчати зміст окремих тем і розділів навчальних предметів. Частими є випадки, коли ознайомлення учнів із літературою на цьому і завершується. Однак цього зовсім недостатньо. Вчителеві слід надавати учням допомогу в ознайомленні з методикою роботи над книгою. Важливою умовою успішної роботи з книгою, А. Бессараб називає внутрішнє розуміння учнями необхідності набуття нових знань (Бессараб, 2016).

Досвід показує, що учні найбільших труднощів зазнають під час користування робочим апаратом книги, у її виборі, у правильному читанні, часто проходять повз важливі додаткові відомості, які містяться в змісті, анотації, передмові і вступі. Тому, школярів необхідно знайомити з методикою вибору книги за програмами навчальних предметів, вказівками вчителів про те, що треба прочитати з того чи іншого питання. Корисними тут є заняття з бібліографії.

Після вибору книги важливим М. Холодна вважає надання учням допомоги в роботі з нею: у виборі суттєвого в її змісті, оволодінні інтелектуальними прийомами раціонального читання, веденні записів (Холодная, 2002). Тому вчитель під час уроків, видаючи учням завдання на самостійне опрацювання текстів навчальної літератури, повинен виходити з інтелектуальної мети цих завдань, коротко проінструктувати учнів (усно або у вигляді письмових методичних вказівок із самостійного вивчення предмету) щодо прийомів загального попереднього ознайомлення з текстом, правил читання книги, закономірностей запам'ятовування її змісту (виділення головного, встановлення логічних зв'язків між головним, суттєвим у змісті, повторення вивченого матеріалу шляхом упізнання, пригадування та розширення повноти його сприйняття).

Сучасні шкільні підручники, як зазначає Т. Засекіна, ґрунтуються на принципі мінімаксу, побудовані як енциклопедії та науково-популярні книги для дорослих: у них завжди міститься надмірна інформація. З цієї надмірної інформації учень повинен знайти відповідь саме на ті питання, що вивчаються (мінімум понять подано до кожного параграфа в окремій рамці). На відмінну від традиційних підручників весь матеріал у них не поділений на основний і додатковий, адже в такому випадку виокремлювати головне вміють автори, а не учні (Засекіна, & Тишковець, 2019).

Кожен школяр повинен знати, як правильно вибирати вид записів і правильно їх вести під час опрацювання змісту навчальних текстів: складати план прочитаного, конспектувати, складати тези, здійснювати цитування, складати рецензії, анотації та ін. Самоосвітню роботу над книгою Т. Засекіна вважає успішною лише за умови педагогічно виправданого керівництва нею з боку вчителя, коли встановлюється єдина система рекомендаційних заходів, коли вчителі є провідниками розробленої системи опрацювання навчальної літератури (Засекіна, 2020).

Про глибину і стійкість потреби учнів у самоосвітній діяльності з книгою під час вивчення окремих тем та розділів шкільних предметів можна судити на підставі простих спостережень за шкільною та поза-шкільною діяльністю дитини, бесід про із нею, батьками та педагогами про види діяльності, яким вона віддає перевагу. Про самоосвітні потреби школярів можна судити на основі аналізу бібліотечних формулярів, списків книг, газет, журналів, яким учні віддають перевагу (Бессараб, 2016).

Оволодіння цілісною системою знань і вмінь із навчальних предметів відбувається в процесі обов'язкової самостійної роботи школярів. Залежно від рівня їх підготовки, ступеня і профілю закладу загальної середньої освіти, змісту навчання використовуються різні види самостійної роботи. У сучасній школі набули найбільш широкого розповсюдження такі її види:

1. Закріплення і поглиблене вивчення навчального матеріалу з допомогою підручників, посібників і інших джерел.
2. Самостійне вивчення окремих тем і розділів навчальних предметів.
3. Виконання графічних, розрахункових та інших індивідуальних домашніх завдань.
4. Підготовка до урочних занять, проміжних перевірок знань, контрольних і самостійних робіт.
5. Виконання навчальних, творчих та дослідницьких проектів.
6. Підготовка рефератів з окремих питань тем уроків.
7. Участь у виконанні індивідуальних навчальних завдань.

Вибір змісту частини програмового матеріалу, який виноситься на самостійне опрацювання, здійснюється із урахуванням складності теми, ступеня висвітлення матеріалу у підручнику, неможливості його вивчення під час аудиторних занять, а також рівня пізнавальної самоосвітньої діяльності, на якому повинен бути засвоєний програмовий матеріал.

Для визначення допустимого рівня пізнавальної самоосвітньої діяльності із засвоєнні інформації, ми застосуємо диференціацію тем, які при вивченні програмового матеріалу можуть використовуватись як базові для реалізації практичних дій. Так, інформація, необхідна для обґрунтування матеріалу вузлових тем, повинна бути засвоєною хоча б на рівні виконання відтворюючих самостійних робіт за зразком. Під час виконання таких робіт пізнавальна діяльність учня спрямовується на читання в текст підручника або будь-якого джерела, виділення в ньому фактичного матеріалу, який дозволяє знайти відповідь на поставлене вчителем запитання,

вказівку на характер розв'язання прикладів, задач, одержання нової інформації в межах уже відомих положень. Самостійні роботи цього рівня пізнавальної самоосвітньої діяльності виконуються за жорстким планом у вигляді послідовних указівок на необхідність здійснення суворо визначених дій. Цей спосіб самостійного оволодіння знаннями та вміннями найчастіше реалізується під час виконання учнями перших чотирьох видів самостійної роботи, пов'язаних із закріпленням і поглибленням, самостійним вивченням тем, виконанням невеликих за обсягом домашніх завдань, підготовкою до урочних занять. Він дозволяє засвоїти навчальний матеріал за відносно коротким часом, але не забезпечує збагачення школярів досвідом пізнавальної пошукової, творчої діяльності.

Перелічені види завдань із самостійної роботи та рівні пізнавальної самоосвітньої діяльності школярів під час їх виконання дають змогу побачити динаміку інтелектуального розвитку і на цій основі визначити шляхи вдосконалення планування самоосвітньої діяльності учнів у позаурочний час.

Розрізняючи 4 типи самостійних робіт (відтворюючи самостійні роботи за зразком, реконструктивно-варіативні, евристичні, творчі (пошукові) (Підкасистий, 1980, с. 58)), не можна переходити до виконання самоосвітньої діяльності більш високого типу, оминаючи попередні. Для виконання робіт кожного наступного типу більш високого рівня потрібно у 3–5 разів затратити більше часу, ніж на засвоєння попереднього. Чим вищим повинен бути тип самостійної роботи студентів, тим більше різних видів урочних та позаурочних занять включає навчальна програма, тим більший обсяг самоосвітньої діяльності учнів.

Методом експертних оцінок нами встановлювалися затрати часу з орієнтацією на "середнього школяра", тобто не враховувалися коливання залежно від рівня підготовки учнів. Припустимі затрати часу обговорювалися на методичних об'єднаннях учителів-предметників і приймалися як вихідні дані для подальшого дослідження. У разі необхідності вихідні дані перевірялися методом експерименту. Для проведення експерименту підбиралися завдання і пропонувалися педагогам, які, виконуючи завдання, фіксували орієнтовні затрати часу.

На другому етапі визначення затрат часу здійснювалося за результатами спостережень за роботою учнів, для чого використовувалися методи анкетного опитування, самофотографування і хронометражу. Метод анкетування використовувався для визначення фактичних затрат часу кожним учнем на виконання кожного завдання, на підготовку до кожного контрольного заходу та на роботу з рекомендованою літературою.

Анкетування школярів показало, що при плануванні та організації викладачами позаурочної самоосвітньої діяльності школярів доцільно виходити із таких норм витрат часу на окремі види самостійних робіт:

- на вивчення першоджерел без конспектування – 6–8 хв. на одну сторінку, а з конспектуванням – 14–16 хв.;
- на вивчення предметно-орієнтованої літератури без конспектування – 5–6 хв. на одну сторінку, а з конспектуванням – 10–12 хв.;
- на вивчення додаткової літератури без конспектування – 4–5 хв. на одну сторінку, а з конспектуванням – 8–10 хв.

Метод самофотографування використовувався для визначення затрат часу на ті завдання, які виконуються протягом тривалого проміжку часу (підготовка реферату, виконання домашніх завдань і проєктів). Учень, який виконував завдання, реєстрував час, затрачений на виконання окремих етапів роботи. Результати самофотографування показали, що норма навчального навантаження на творчих робіт становить 1–1,5 год. на одну сторінку.

На підставі результатів спостережень упродовж двох етапів визначалися усереднені цифри затрат часу на виконання кожного контрольного заходу і на самостійну роботу з навчального предмету в цілому. При цьому слід орієнтуватися значною мірою на дані методів анкетування і самофотографування тих учнів, у яких рівень підготовки є найбільш характерним для досліджуваних навчальних предметів. Якщо дані затрат часу, одержані різними методами, суттєво відрізнялися, нами проводилося хронометрування, яке дає найбільш достовірні дані.

Висновок. Поліпшення стану самоосвітньої діяльності учнів основної школи в умовах обмеження урочних форм організації вивчення шкільних предметів є можливим шляхом обґрунтування цілісного підходу до виховання в учнівській молоді потреби в самоосвітній діяльності з книгою під час вивчення окремих тем та розділів шкільних предметів. Випереджаючому позаурочному виконанню учнями різновидів самостійної роботи із книгою, по відношенню до вивчення тем на уроках, сприяють формування в учнів умінь знаходити і опрацьовувати книги з навчальних предметів, виконання ними відтворюючих, реконструктивно-варіативних, евристичних та творчих (пошукові) завдань самоосвітньої діяльності. Експериментально встановлені усереднені норми витрат часу на виконання учнями різних видів самоосвітньої діяльності з книгою (читання основної та додаткової літератури, конспектування, використання літературних джерел для виконання творчих завдань) забезпечуватиме підвищення ефективності позаурочної самоосвітньої діяльності учнів в умовах обмеження тижневого урочного навантаження учнів Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бессараб А. О. Соціально-комунікаційні технології формування інтересу до читання української книги : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2016. 359 с.
- Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoi-serednoyi-osviti-i300920-898>
- Засекіна Т. М., Тишковець М. Д. Формування ключових компетентностей засобами підручника. *Проблеми сучасного підручника*. 2019. Вип. 22. С. 86–96.

- Засєкіна Т. М. Особливості розроблення підручників для природознавчого курсу адапційного циклу базової освіти в контексті реформи НУШ. *Проблеми сучасного підручника* : зб. тез інтернет-конф., м. Київ, 28-29 травня 2020 р. / голов. ред. О. М. Топузов. Київ : Наук. думка, 2020. С. 48–50. URL: https://lib.iitta.gov.ua/721900/1/Zasekina_PSP_MATERIALI_2020.pdf
- Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: теоретико-экспериментальное исследование. Москва : Педагогика, 1980. 240 с.
- Пискунов М. У. Организация учебного труда студентов. Минск : БГУ, 1982. 142 с.
- Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти : Наказ Міністерства Освіти і Науки України від 19.02.2021 р. № 235. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>
- Рутковська Олена. Планування й організація самостійної позаурочної роботи школярів із трудового навчання. *Вища школа*. 2020. № 7/8 (193). С. 94–102.
- Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 3 : Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. 670 с.
- Холодная М. О. Психология интеллекта: парадоксы исследования. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 272 с.

REFERENCES

- Bessarab, A. O. (2016). *Sotsialno-komunikatsiini tekhnologii formuvannya interesu do chytannia ukrainskoi knyhy [Social and communication technologies of interest formation in reading Ukrainian books]*. Zaporizhzhia: KPU [in Ukrainian].
- Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity [State standard of basic secondary education]*. No. 898. (2020). Retrived from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> [in Ukrainian].
- Kholodnaia, M. O. (2002). *Psikhologiiia intellekta: paradoksy issledovaniia [The psychology of intelligence: paradoxes of research]*. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
- Nova ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly [New Ukrainian school: conceptual principles of secondary school reform]*. (2016). Retrived from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
- Pidkasytyi, P. I. (1980). *Samostoiatelnaia poznavatelnaia deiatelnost shkolnikov v obuchenii: teoretiko-eksperimentalnoe issledovanie [Independent cognitive activity of schoolchildren in teaching: theoretical and experimental research]*. Moskva: Pedagogika [in Russian].
- Piskunov, M. U. (1982). *Organizatsiia uchebnogo truda studentov [Organization of educational work of students]*. Minsk: BGU [in Russian].
- Pro zatverdzhennia tipovoi osvitnoi prohramy dlia 5-9 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity [About the statement of the standard educational program for 5-9 classes of establishments of general secondary education]*. No. 235. (2021). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> [in Ukrainian].
- Rutkovska, O. (2020). Planuvannya y orhanizatsiia samostiinoi pozaurочноi roboty shkolariv iz trudovoho navchannia [Planning and organization of independent extracurricular work of schoolchildren on labor training]. *High school*, 7/8 (193), 94-102 [in Ukrainian].
- Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Vybrani tvory [Selected works]* (Vol. 3 : Sertse viddaiu ditiam. Narodzhennia hromadianyna. Lysty do syna [I give my heart to children. Birth of a citizen. Letters to the son]). Kyiv: Rad. Shkola [in Ukrainian].
- Zasiekina, T.M. (2020). Osoblyvosti rozroblennia pidruchnykiv dlia pryrodознаvchoho kursu adaptatsiinoho tsykladu bazovoi osvity v konteksti reformy NUSh [Features of textbook development for the natural science course of the adaptation cycle of basic education in the context of NUSh reform]. *Problems of a Modern Textbook*, 48-50. Retrived from https://lib.iitta.gov.ua/721900/1/Zasekina_PSP_MATERIALI_2020.pdf [in Ukrainian].
- Zasiekina, T. M., & Tyshkovets, M. D. (2019). Formuvannya kliuchovykh kompetentnostei zasobamy pidruchnyka [Forming key competencies by means of a textbook]. *Problems of a Modern Textbook*, 22, 86-96 [in Ukrainian].

POLYAKOVA-LAGODA M., RUTKOVSKA O. TSINA V.

USE OF THE BOOK IN EXTRACURRICULAR EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS NEEDS FOR SELF-EDUCATION

The article considers the problem of improving the state of self-educational activity of primary school students in terms of limiting the lessons of the organization of the study of school subjects. The purpose of the article is to substantiate a holistic approach to educating students in the need for self-educational activities with a book while studying certain topics and sections of school subjects. Types of independent work of students with a book are analyzed on the basis of the number of textbooks (single and multi-textbooks), the results of their written processing (plan, thesis, citations, notes, synopsis, review, annotation, abstract). The advanced character of extracurricular work with the book in relation to studying of subjects at lessons is offered. The peculiarities of the formation of students' ability to find and process books on educational subjects are revealed: methods of preliminary acquaintance with the text, rules of reading the book, regularities of memorizing its content. Means of determining the depth and stability of the expression of students' needs in self-educational activities with a book (observation of students' learning activities, conversations with them, parents and teachers, analysis of students' library forms) are identified. The levels of cognitive self-educational activity of students with a book and the norms of time for their performance by students are analyzed: reproductive, reconstructive-variable, heuristic and creative (search) independent works. The method of expert assessments established the time spent on self-educational types of work with a book of different levels of cognitive independence of students. Observations of students' independent work with the book, questionnaires, self-photographs and timing helped to determine the actual cost of students' time to complete educational tasks from literary sources. Experimentally established average norms of time spent by students on various types of self-educational activities with a book: reading basic and additional literature, notes, the use of literary sources to perform creative tasks.

Key words: needs; self-education; work with a book; extracurricular work.